YANGI O‘ZBEKISTON ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI

Ilmiy maqola YOITJ

Qabul qilindi: 29-oktabr 2026-yil Ma’qullandi: 1-noyabr 2026-yil Nashr qilindi: 4-noyabr 2026-yil

Vol. 3 • No. 10, Part 4 • 2026

ELEKTRON PULLAR O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI, BANK TIZIMI VA ODDIY FUQARO HAYOTIDA 2030-YILGACHA KUTILAYOTGAN O‘ZGARISHLAR

Garapshin Timur Aydarovich[1]

[1]O‘zbekiston Respublika Milliy Gvardiya Ixtisoslashtirilgan o‘quv markazi UAT, AKT, MvaS sicli o‘qituvchisi, QK xizmatchisi

https://doi.org/10.70413/yoitj-v03-i10-a9696

ANNOTATSIYA: Elektron pullar va raqamli moliyaviy texnologiyalar dunyo iqtisodiyotida tobora muhim o‘rin egallamoqda. O‘zbekiston ham to‘lov tizimlarini raqamlashtirish, FinTech bozorini rivojlantirish, Open Banking, QR-to‘lovlar, tezkor to‘lovlar va yangi raqamli moliyaviy vositalarni joriy etish yo‘lidan bormoqda. Ushbu maqolada elektron pullarning mohiyati, O‘zbekistondagi amaldagi holat, 2030-yilgacha bo‘lgan rivojlanish yo‘nalishlari, bank tizimiga ta’siri, oddiy fuqarolar hayotidagi ehtimoliy o‘zgarishlar hamda MDH davlatlari va raqamli to‘lovlar uzoq yillardan beri rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: elektron pul, raqamli to‘lov, raqamli iqtisodiyot, FinTech, bank tizimi, CBDC, raqamli valyuta, elektron hamyon, Open Banking, QR-to‘lov, moliyaviy inklyuziya

KIRISH

Pul tushunchasi insoniyat tarixida bir necha katta bosqichlarni bosib o‘tdi: ayirboshlash, metall pullar, qog‘oz pullar, bank hisobvaraqlari va nihoyat raqamli to‘lovlar. Bugungi kunda odam ko‘pincha qo‘lida katta miqdorda naqd pul olib yurmaydi. Ish haqi bank kartasiga tushadi, kommunal to‘lov telefon orqali amalga oshiriladi, internet-do‘kondan xarid qilinadi, bir kishidan ikkinchisiga pul bir necha soniyada o‘tkaziladi.

Shu sababli kelajakdagi asosiy masala “pul elektron bo‘ladimi yoki yo‘qmi?” emas. U allaqachon elektron shaklda keng qo‘llanmoqda. Asosiy savol — pulning qaysi turi, qaysi infratuzilma va qaysi qoidalar asosida raqamli muomalada bo‘lishidir.

O‘zbekistonning “O‘zbekiston — 2030” strategiyasida barqaror iqtisodiy o‘sish, zamonaviy davlat va iqtisodiyotni rivojlantirish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan. Raqamlashtirish esa bu maqsadlarga erishishning muhim vositalaridan biri sifatida qaralmoqda.

1. Elektron pul nima?

Elektron pulni eng sodda shaklda elektron muhitda saqlanadigan va to‘lovlarni amalga oshirish uchun foydalaniladigan pul qiymati deb tushunish mumkin.

O‘zbekistonning amaldagi tizimida elektron pullar emitent tomonidan chiqariladi, foydalanuvchi esa ulardan elektron hamyon orqali tovar, ish va xizmatlar uchun to‘lov qilish yoki boshqa operatsiyalarni amalga oshirishda foydalanishi mumkin. Elektron pullar milliy valyutada nominallashtiriladi va belgilangan shartlar asosida qaytarib olish mumkin.

Masalan, umumiy sxema quyidagicha:

Pul → elektron hamyon → to‘lov → sotuvchi → bank hisobvarag‘i

Bu yerda elektron pul tizimining operatori, emitent, bank yoki to‘lov tashkiloti va foydalanuvchi o‘zaro bog‘langan bo‘ladi.

Ammo bir nechta tushunchani aralashtirmaslik kerak:

 © 2026 The Author(s) • CC BY 4.0

Tushuncha	Kim chiqaradi?	Mohiyati
Bank hisobidagi pul	Tijorat banki	Bankdagi hisobvaraq qoldig‘i
Elektron pul	Vakolatli emitent	Elektron hamyondagi pul qiymati
CBDC / markaziy bank raqamli valyutasi	Markaziy bank	Markaziy bankning raqamli pul shakli
Kriptovalyuta	Odatda markazlashmagan tizim	Narxi bozor talabiga bog‘liq raqamli aktiv
Stablecoin	Xususiy emitent	Muayyan aktiv yoki valyutaga bog‘lashga harakat qilinadigan raqamli token

Shuning uchun “elektron pul”, “raqamli so‘m”, “kriptovalyuta” va “bank kartasidagi pul” bir xil narsa emas.

Markaziy bankning 2026-yildagi hujjatlarida CBDC alohida yo‘nalish sifatida ko‘rib chiqilayotgani qayd etilgan. 2026-yil may oyida Markaziy bank CBDC bo‘yicha xalqaro tajribani o‘rganayotganini ma’lum qilgan, 2026-yil avgust oyidagi FinTech forumida esa raqamli valyuta bo‘yicha keyingi tadqiqotlar va hujjatlar tayyorlanishi haqida ma’lumot berilgan.

2. O‘zbekistonda elektron pullar allaqachon mavjud

O‘zbekistonda elektron pullar tizimi yangi tushuncha emas. Markaziy bank elektron pullardan foydalanish tartibini 2020-yilda belgilagan. 2021-yilgi Markaziy bank statistik materiallarida OSON, E-CARD, CLICK, WOOPPAY va alif.mobi kabi elektron pul tizimlari ko‘rsatilgan.

2026-yil boshidagi Markaziy bank statistik byulletenida elektron pullar tizimlari reyestrida 12 ta tizim ko‘rsatilgan. Ular orasida OSON, E-CARD, CLICK, alif.mobi, A-pay, GlobalPay, Apelsin, ExMoney, UCOIN, PAYNET WALLET, IWON va SELLO COIN mavjud bo‘lgan.

Demak, O‘zbekiston uchun masala “elektron pullarni endi boshlash”dan ko‘ra, elektron moliya ekotizimini keyingi bosqichga olib chiqish masalasidir.

3. Nega 2027-yil 1-yanvar muhim?

2026-yil 31-iyuldagi Markaziy bankning 17/2-son qarori bilan nobank kredit tashkilotlari, to‘lov tizimi operatorlari va to‘lov tashkilotlarining buxgalteriya hisobiga yangi hisobvaraqlar kiritildi. Jumladan, 22640 — “Elektron pullar bo‘yicha majburiyatlar” hisobvarag‘i belgilandi. Qaror 2027-yil 1-yanvardan kuchga kiradi.

Bu tashqi ko‘rinishda oddiy buxgalteriya o‘zgarishidek tuyulishi mumkin. Aslida esa u raqamli to‘lov bozorining institutsional jihatdan yanada aniq hisobga olinayotganini ko‘rsatadi.

Oddiy fuqaro uchun bunday o‘zgarish ko‘pincha yangi ilova yoki yangi pul birligini anglatmasligi mumkin. U ko‘proq moliyaviy tashkilotlarning ichki hisobi, nazorati, hisobotlari va risklarni boshqarishiga taalluqli bo‘ladi.

4. O‘zbekistonning 2030-yilgacha bo‘lgan yo‘nalishi

O‘zbekiston “2030” strategiyasi doirasida iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va raqamlashtirish jarayonlarini davom ettirmoqda. Moliya sektorida bu jarayon 2026–2030-yillarga mo‘ljallangan FinTech strategiyasi orqali ham rivojlantirilmoqda. Markaziy bank strategiyasi raqamli moliyaviy infratuzilmani mustahkamlash, investitsiyalarni jalb etish va kadrlar salohiyatini oshirishni ko‘zda tutadi.

2026-yilda Markaziy bank tomonidan taqdim etilgan ma’lumotlarga ko‘ra, 2030-yilgacha FinTech yo‘nalishida 1 milliard AQSh dollari miqdoridagi investitsiya, 5 ming nafar malakali mutaxassis tayyorlash, 200 dan ortiq litsenziyalangan bozor ishtirokchisi va 100 ta startapni inkubatsiyadan chiqarish kabi maqsadlar belgilangan.

Bu maqsadlar elektron pullar mavzusini alohida bir xizmat doirasidan chiqarib, uni kengroq iqtisodiy transformatsiyaning bir qismiga aylantiradi.

5. 2030-yilgacha bank tizimida nimalar o‘zgarishi mumkin?

5.1 Bank va FinTech o‘rtasidagi chegara kamayadi

Ilgari odam bankni filial, kassir va bankomat bilan tasavvur qilgan. Kelajakdagi bank xizmati esa ko‘proq mobil ilova, biometrik identifikatsiya, avtomatlashtirilgan kredit baholash, QR-to‘lov, Open Banking va API orqali ishlashi mumkin.

Markaziy bank 2026-yilda milliy to‘lov “switch” tizimini, yagona QR standartlarini, Open Banking va “hisobdan hisobga” pul o‘tkazmalarini rivojlantirish masalalarini kun tartibiga chiqargan.

5.2 Bank xizmatlari tezlashadi

Mijozning bankka borishi shart bo‘lmaydigan xizmatlar ulushi ortishi mumkin. Hisob ochish, to‘lov, pul o‘tkazish, kreditga ariza berish yoki moliyaviy mahsulotni tanlashning katta qismi masofadan bajarilishi ehtimoli yuqori.

5.3 Ma’lumotning iqtisodiy ahamiyati oshadi

Raqamli to‘lovlar ko‘paygani sari iqtisodiy faoliyat haqidagi ma’lumotlar ham ko‘payadi. Bu kredit skoringi, firibgarlikni aniqlash, risklarni boshqarish va yangi moliyaviy xizmatlarni ishlab chiqishga yordam berishi mumkin. Biroq bunda shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish ham muhim masalaga aylanadi.

5.4 Kiberxavfsizlik bank faoliyatining markaziga chiqadi

Markaziy bank 2026-yilda banklar uchun kiberxavfsizlik yetukligini baholashga asoslangan yangi yondashuvlar haqida ma’lum qildi. Raqamli to‘lovlar hajmi oshgani sayin fishing, ijtimoiy muhandislik,

akkauntlarni egallash, zararli dasturlar va firibgarlikning boshqa shakllariga qarshi himoya ham takomillashishi kerak bo‘ladi.

6. Oddiy odam hayotida nima o‘zgaradi?

Elektron va raqamli to‘lovlarning ahamiyatini kundalik hayot misolida ko‘rish mumkin. Tasavvur qilaylik, fuqaro ertalab do‘konga kirdi, xaridni amalga oshirdi, kommunal xizmat to‘lovini telefon orqali to‘ladi, qarindoshiga pul yubordi va internet orqali mahsulot sotib oldi. Bularning barchasi naqd pul ishlatmasdan bajarilishi mumkin.

Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, raqamli to‘lovlar moliyaviy xizmatlardan foydalanishni kengaytirishga yordam beradi. Raqamli to‘lovlar bank xizmatlariga qo‘shilish uchun kirish nuqtasi bo‘lishi mumkin.

O‘zbekistonda esa raqamli to‘lovlarning qamrovi allaqachon sezilarli. Markaziy bank 2026-yilda raqamli to‘lovlardan foydalanish ulushi 2021-yildagi 39 foizdan 2025-yilda 72 foizga oshganini ma’lum qildi.

Fuqaro uchun ehtimoliy afzalliklar

Qulaylik — telefon orqali kecha-yu kunduz to‘lov qilish imkoniyati kengayadi.

Tezlik — bir hisobdan ikkinchisiga pul yuborish tobora tezlashadi.

Ayrim operatsiyalarda xarajatlar kamayishi — vositachilik va xizmat xarajatlari qisqarishi mumkin.

Moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyati — bank filialidan uzoqda yashaydigan insonlar ham xizmatlardan foydalanishi osonlashadi.

To‘lovlar tarixining shakllanishi — raqamli operatsiyalar moliyaviy faoliyatning hujjatlashtirilgan tarixini yaratishi mumkin.

7. Ammo xavflar ham mavjud

Raqamlashtirish faqat qulaylik olib kelmaydi.

Firibgarlik — telefon orqali “bank xodimiman” deb qo‘ng‘iroq qiluvchi firibgarlar raqamli to‘lovlar orqali odamlarni aldashga urinishi mumkin.

Raqamli savodxonlik — texnologiyani yaxshi bilmaydigan odamlar ijtimoiy muhandislik hujumlariga tezroq ishonib qolishi mumkin.

Infratuzilmaga bog‘liqlik — elektr ta’minoti, internet yoki tizimdagi texnik muammo to‘lov jarayoniga ta’sir qilishi mumkin.

Ma’lumotlar xavfsizligi — insonning moliyaviy hayoti raqamli tizimlarda tobora ko‘proq iz qoldiradi.

Shuning uchun rivojlangan raqamli moliya tizimining muhim sharti faqat tezlik emas, balki xavfsizlik, ishonchlilik, iste’molchini himoya qilish va tizimning uzluksiz ishlashi hisoblanadi.

8. MDH mamlakatlarida qanday tajriba shakllanmoqda?

MDH hududida raqamli pullarga munosabat bir xil emas. Ayrim davlatlar oddiy elektron pul va mobil to‘lovlarni rivojlantirsa, boshqalari markaziy bankning raqamli valyutasini — CBDCni ham joriy etmoqda.

8.1 Qozog‘iston

Qozog‘iston raqamli tengeni milliy valyutaning uchinchi shakli sifatida ko‘radi: u naqd va naqdsiz tengeni almashtirish uchun emas, balki ularni to‘ldirish uchun mo‘ljallangan. Qozog‘iston Milliy banki ma’lumotlariga ko‘ra, raqamli tenge 2021-yildan o‘rganilgan, 2023-yilda esa raqamli tenge asosida birinchi bank kartasi chiqarilgan. 2024-yilda byudjet mablag‘larini raqamli tenge orqali kuzatish bo‘yicha pilot loyihalar ham ishga tushirilgan.

Bu tajribaning muhim jihati shundaki, raqamli valyuta nafaqat “odamlar qanday to‘laydi?” degan savol bilan bog‘liq. U davlat to‘lovlari, byudjet mablag‘lari, davlat xaridlari va kelgusida xalqaro hisob-kitoblar uchun ham sinovdan o‘tkazilmoqda.

8.2 Rossiya

Rossiyada raqamli rublning ommaviy joriy etilish jarayoni 2026-yilda yangi bosqichga kirdi. Rossiya Markaziy banki 2026-yil 31-avgustdagi xabarida 1-sentabrdan yirik banklar va savdo tashkilotlari infratuzilmasida raqamli rubl bilan operatsiyalarni kengaytirish boshlanganini bildirdi. Jismoniy shaxslar esa undan foydalanishni xohlasa, raqamli rubl hisobvarag‘ini ochishi mumkin.

Rossiya tajribasi bank tizimi uchun yana bir muhim savolni ko‘rsatadi: markaziy bankning raqamli puli kengaysa, tijorat banklarining depozitlari va likvidligiga qanday ta’sir qiladi? Shu sababli raqamli rubl modeli ham cheklovlar va bosqichma-bosqich joriy etish tamoyillari asosida qurilmoqda.

8.3 Qirg‘iziston

Qirg‘izistonda elektron pullar bo‘yicha litsenziyalangan tizim mavjud. Milliy bank qoidalarida elektron pulni chiqarish, tarqatish, qaytarish va ular orqali to‘lov xizmatlarini ko‘rsatish tartibi belgilangan. Elektron pul emitenti bank yoki tegishli litsenziyaga ega to‘lov tashkiloti bo‘lishi mumkin.

Shunday qilib, MDH tajribasi uch xil yo‘nalishni ko‘rsatadi:

elektron hamyonlar → tezkor raqamli to‘lovlar → markaziy bankning raqamli valyutasi.

O‘zbekiston 2030-yilgacha aynan shu ekotizimning turli elementlarini parallel ravishda rivojlantirayotganini ko‘rish mumkin.

9. Elektron to‘lovlardan uzoq vaqtdan beri foydalanayotgan mamlakatlar nimani ko‘rsatdi?

Rivojlangan iqtisodiyotlarda raqamli to‘lovlar allaqachon kundalik hayotning oddiy qismiga aylangan. Bunda muhim saboq shundaki, texnologiyaning o‘zi yetarli emas. Unga standartlar, banklar o‘rtasidagi integratsiya, iste’molchilarni himoya qilish, kiberxavfsizlik va ishonch hamroh bo‘lishi kerak.

Masalan, Yevro hududida hozirgi raqamli to‘lovlarning katta qismi tijorat banklaridagi elektron mablag‘lar orqali amalga oshiriladi. Yevropa Markaziy banki shu bilan birga markaziy bank pulining raqamli shakli bo‘lishi mumkin bo‘lgan raqamli yevroni alohida loyiha sifatida ishlab chiqmoqda. ECB raqamli yevroni naqd pulni almashtiruvchi emas, balki uni to‘ldiruvchi vosita sifatida ko‘rmoqda.

Raqamli pul paydo bo‘lishi avtomatik ravishda naqd pulning yo‘qolishini anglatmaydi.

Yevropa modeli bo‘yicha raqamli yevro naqd pul bilan birga mavjud bo‘lishi rejalashtirilmoqda. Jahon bankining ma’lumotlari esa raqamli moliyaviy xizmatlar aholining bank xizmatlaridan foydalanishini kengaytirishi, davlat to‘lovlarini samaraliroq yetkazishiga va iqtisodiy faoliyatni rasmiylashtirishga yordam berishi mumkinligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, ishonch, qulay infratuzilma va iste’molchilarni himoya qilish hal qiluvchi ahamiyatga ega.

10. 2030-yilda oddiy fuqaroning moliyaviy hayoti qanday ko‘rinishi mumkin?

Bu qismni aniq prognoz emas, balki mavjud siyosat va texnologik yo‘nalishlardan kelib chiqadigan ehtimoliy ssenariy sifatida ko‘rish kerak.

Bank filialiga borish kamayadi.

QR, NFC va mobil to‘lovlar yanada kengayadi.

Bir bankdan ikkinchisiga pul yuborish soddalashadi.

Turli moliyaviy xizmatlarni yagona raqamli muhitda boshqarish imkoniyati ortadi.

Kredit olishda raqamli ma’lumotlardan foydalanish kengayishi mumkin.

Davlat to‘lovlari va ijtimoiy transfertlar raqamli kanallar orqali yanada ko‘proq amalga oshirilishi mumkin.

Moliyaviy firibgarlikka qarshi himoya tizimlari kuchayadi.

Fuqarodan raqamli va moliyaviy savodxonlik talab qilinadi.

O‘zbekistonda 2026–2030-yillar uchun FinTech strategiyasining maqsadlari, Open Banking, yagona QR standartlari, modernizatsiyalashgan to‘lov infratuzilmasi va kiberxavfsizlikka berilayotgan e’tibor aynan shunday ekotizimga zamin yaratmoqda.

11. Eng katta o‘zgarish pulning o‘zida emas, iqtisodiy munosabatlarda bo‘ladi

Elektron pullar ko‘pincha faqat “telefonda pul saqlash” deb tasavvur qilinadi. Aslida esa masala bundan ancha keng.

fuqaro → bank → biznes → davlat → soliq → xizmat ko‘rsatish

Raqamli to‘lovlar kengaygani sari ushbu subyektlar o‘rtasidagi moliyaviy munosabatlar tezroq, avtomatlashtirilgan va ma’lumotlarga asoslangan bo‘lib boradi.

Bu yashirin iqtisodiyotning qisqarishi, hisob-kitoblarning aniqlashishi, biznes uchun yangi xizmatlarning paydo bo‘lishi va moliyaviy xizmatlar bozorida yangi raqobat shakllanishiga olib kelishi mumkin. Biroq bunday natijalarning ko‘lami mamlakatdagi huquqiy, texnik va iqtisodiy sharoitga bog‘liq.

XULOSA

O‘zbekistonda elektron pullar 2027-yil yanvaridan “birinchi marta paydo bo‘ladigan” hodisa emas. Ular mamlakatda allaqachon huquqiy va amaliy jihatdan mavjud. 2027-yil 1-yanvardan kuchga kiradigan yangi buxgalteriya qoidalari esa elektron pullarni moliyaviy tashkilotlar hisobida yanada aniq aks ettirishni nazarda tutadi.

O‘zbekiston uchun yanada katta jarayon — 2030-yilgacha raqamli moliya ekotizimini rivojlantirishdir. FinTech strategiyasi, Open Banking, QR standartlari, to‘lov infratuzilmasini modernizatsiya qilish, kiberxavfsizlikni kuchaytirish va raqamli valyutalar bo‘yicha tadqiqotlar bu transformatsiyaning asosiy elementlari hisoblanadi. 2025-yilda raqamli to‘lovlardan foydalanish ulushining 72 foizga yetgani ham bu jarayonning allaqachon boshlanganini ko‘rsatadi.

MDH tajribasi esa Qozog‘istonning raqamli tengesi, Rossiyaning raqamli rubli va Qirg‘izistonning elektron pul hamda raqamli to‘lov mexanizmlari orqali turli modellarni sinab ko‘rayotganini ko‘rsatadi.

Oddiy fuqaro uchun eng muhim savol “elektron pul keladimi?” emas. Asosiy savol — undan qanday xavfsiz, qulay va ongli foydalanish mumkin?

2030-yilga borib raqamli moliya kundalik hayotning odatiy qismiga aylanishi mumkin. Ammo uning haqiqiy samarasi faqat texnologiyaga emas, balki bank tizimining barqarorligi, kiberxavfsizlik, raqamli savodxonlik, iste’molchilar huquqlarini himoya qilish va ishonch darajasiga bog‘liq bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR / ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Elektron pullar bo‘yicha rasmiy materiallar. https://cbu.uz/uz/press_center/news/268796/
2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2026–2030-yillar uchun FinTech strategiyasi. https://cbu.uz/uz/fintech/strategy/
3. LexUZ. Markaziy bankning 2026-yil 31-iyuldagi 17/2-son qarori. https://lex.uz/docs/8436937
4. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2025–2026-yillardagi to‘lov infratuzilmasi va raqamli to‘lovlar bo‘yicha ma’lumotlar. https://cbu.uz/en/press_center/reports/4445662/
5. Qozog‘iston Respublikasi Milliy banki. Digital Tenge / National Currency History. https://nationalbank.kz/en/page/currency-history
6. Rossiya Banki. Digital Ruble bo‘yicha rasmiy materiallar. https://www.cbr.ru/eng/press/event/?id=32808
7. Qirg‘iziston Respublikasi Milliy banki. Elektron pullar bo‘yicha qoidalar. https://www.nbkr.kg/contout.jsp?item=106&lang=RUS&material=129259
8. European Central Bank. Digital euro — why it is needed. https://www.ecb.europa.eu/euro/digital_euro/why-we-need-it/html/index.en.html
9. European Central Bank. Digital euro — frequently asked questions. https://www.ecb.europa.eu/euro/digital_euro/faqs/html/ecb.faq_digital_euro.en.html
10. World Bank. Global Findex / Digital payments and financial inclusion. https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/06/29/covid-19-drives-global-surge-in-use-of-digital-payments

11. BIS. Electronic money and security/risk considerations. https://www.bis.org/publications/security-electronic-money